

KUSTBON

Nr 1. Årgång 18

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Mars 1961

Motiv från Rågöarna.

I avvaktan på sjösättningen

Foto: Per Söderbäck.

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner.

Ansvarig utgivare: *Edvin Lagman*.

Redaktör: *Anders Stenholm*.

Redaktionssekreterare: *Lars Broman*.

Red. och exp. Eknäsvägen 2. Stockholm K.

Kustbons postgiro: 19 72 07. Tel. 53 16 37.

Utkommer 1961 med fyra nummer.

Prenumerationspris 1961 5 kr.

Annonspris: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,
1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.

Dödsannonser 30 kr.

Härnösand: 1961 — Härnösands Boktryckeri Aktiebolag

Ur innehållet:

	Sid.
Ambulerande redaktörskap av Anders Stenholm ..	2
Det segrande livet av Arthur Johanson	3
Notiser	4
Djupdykning i Medelhavet av Erik Schmidt	5
En bok om vår tro, recension av E. L.	6
När vi vallade får på Rågöarna av Elfriede Rosman	7
Böcker om Estlands svenskar av Edvin Lagman	9
Svio-Estonica 1960, recension av E. L.	11
Om arter och artkänedom på Ormsö av Anders Stenholm	12
Familjenytt	17 och 20

Ambulerande redaktörskap

I och med detta nummer påbörjar Kustbon sin 18:de årgång i Sverige. Det är en aktningvärd ålder för en tidskrift, som huvudsakligen vänder sig till något tusental estlandssvenskar, av vilka de allra flesta för länge sedan införlivats i det svenska samhället. Då språksvårigheter inte lagt några hinder i vägen har estlandssvenskarna ända sedan överflyttningens dagar kunnat frossa i den myckenhet av tidningar, tidskrifter och böcker som den svenska marknaden erbjuder. Praktiskt taget varje intressegrupp har i det nya hemlandet kunnat släcka sin kunskapstörst och etablera ideell kontakt med likasinnade. Under sådana förhållanden tycker man, att intresset för Kustbon skulle minska i samma takt som assimilationsprocessen fortskrider. Fakta talar emellertid ett annat språk. Kustbons läsekrets har under senare år

snarare expanderat än krympt, och vid sista årsskiftet blev redaktionssekreteraren smått slagen med häpnad, då han inräknade ett femtiotal nya prenumeranter. Frågan är, om tidskriften någonsin under sin 40-åriga tillvaro har haft en så stor prenumerantstock som nu. Inte kan man klaga på bristande intresse hos läsekretsen.

Helt visst är det så, att Kustbon huvudsakligen har sina trognaste läsare bland de äldre åldersgrupperna, bland dem, som har ett förflutet på andra sidan Östersjön. Detta återspeglas inte minst av familjesidorna: det är företrädesvis den äldre generationen, som levererar stoff till de spalterna. Dödsbudens myckenhet i förhållande till antalet anmälda födslar får inte tolkas som sviktande nativitet hos den estlandssvenska stammen. Nej, det är bara så, att huvuddelen av den generation, som sörjer för släktets fortbestånd, inte längre känner sin förankring i folkgruppen så stark, att den anser sig behöva ge publicitet åt sina familjeförhållanden i Kustbons spalter. Det är utvecklingens gång, och därom är föga att säga.

Med dessa fakta för ögonen står det klart, att Kustbon kommer att gå ett alldeles bestämt öde till mötes i en ej alltför avlägsen framtid. Hur länge tidskriften kan fortsätta att komma ut beror i stort sett på tre omständigheter: läsekretsens intresse, materialtillgången och redaktörskapet. Vad det förstnämnda beträffar så inger dagens situation — som ovan framhållits — inga omedelbara farhågor. Materialanskaffningen har alltid varit ett svårt problem i Kustbons historia. Sällan har tidskriftens redaktion översvämmats av artiklar, som pockat på att bli tryckta. Snarare har det varit så, att redaktören alltid vändats inför den kroniska manuskriptbristen. Med den retrospektiva inriktning, som Kustbon fått under senare år, är det ej heller så lätt för en lekman att uppbringa nytt stoff. Men svårigheterna skall kanske inte överdrivas. Med litet god vilja går det säkert att pressa fram ytterligare bidrag. Återstår så redaktörskapet. Som bekant befinner sig Kustbon för närvarande i den egendomliga situationen, att den saknar fast redaktör. Givetvis vore det ur många synpunkter en fördel om vakansen kunde utbytas mot en fast befattning, men så länge ingen aspirant har anmält sig, får provisoriet med ambulerande redaktörskap fortsätta. Ur innehållssynpunkt behöver det rådande arrangemanget inte med nödvändighet medföra någon försämring. Alternativen kan kanske rent av medföra att nya idéer och synpunkter kommer fram, som kan bli till välsignelse för Kustbons framtid. Detta är i varje fall min förhoppning då jag nu överlämnar stafetten till nästa man.

Anders Stenholm

Glad påsk!

DET SEGRANDE LIVET

av ARTHUR JOHANSSON

Alltsedan den stund, när tiden föddes och en mäktig stämma ropade "varde ljus", har striden mellan livet och förgängelsen böljat fram och åter i årstidernas eviga vågsvall. Naturens kretslopp försiggår med en osviklig precision. Denna regelbundenhet i naturen fyllde den vise Predikaren med vemodiga känslor. "Intet nytt sker under solen. Inträffar något, varom man vill säga: 'Se, detta är något nytt', så har detsamma ändå skett redan förut, i gamla tider som voro före oss; allt är fåfänglighet."

Men även om den ständiga upprepningens lag behärskar tillvaron, bär den ändå till oss ett hopp. Såsom ljuskäglan från fyren, när den sveper ut över nattmörka vatten, stilla talar om en farled och om vägen till en hamn, så är varje gryende vår en förkunnare av livets trängtan till seger. Nils Bolander säger detta på sitt intensiva sätt:

*"Intet är som gryningstimman,
tung ligger jorden i morgondimman,
Tigande, tvagen och allvarsam,
andlöst håller hon inne sången:
Men, i den strålände soluppgången,
bryter ett ändlöst jubel fram.*

Detta är ljusets seger, ständigt upprepad men därför inte mindre värdefull. Varje ny dag predikar om livet. Varje ny vår talar om förnyelsen.

*De första gryningsfläktarna darra mot öppnad ruta —
luften blir rosigt blå,*

*Plötsligt — varligt — hörs i en orörd tystnad
svalans pip från boet med ungar små.*

*Mjukt och lågt — ur dunets yrvakna dunkel
kvittrar lycklig moder för sovande hus ...*

*Men i en stigande morgon störtar på blixrande vingar
fadern sig jublande ut i ett hav av ljus."*

Livet har byggt sitt bo under stalltakets skydd och snart skall dess skri ljuda genom luften. Vi möter plötsligt segern över förgängelsen, visserligen endast i ett vältimrat svalbo, men ändå, den är där.

Psalmsångaren i Israel såg livets härlighet uppenbarad i den strålände ljushär, som tågade fram över fästet i ordnade hopar. Men samma härlighet, som är skriven på himmelen i eldskrift, finns nära, är hos oss i de ringaste och enklaste ting.

*Jag ser ett ax, ett ringa ting,
och dock det tycks mig ett under;
Där vila små rågbarn kind mot kind
och sova i solskensstunder.*

*Deras kropp är så ren, deras ljusgröna hud
har beryllens förtrollande glans,
och vinden vaggas dem, smekande lätt
i en ljuvlig och luftig dans.*

När den kristna kyrkan, som fått kallelsen att vittna om uppståndelsen och livet, vill uttrycka de utsägliga ting det gäller, måste den röra sig i det vanligas sfär och använda sig av de bilder som alla är förtrogna med. Paulus visar sig vara en mästare i denna framställningskonst då han skriver sitt första brev till Korint. Där talar han om stjärnornas härlighet, om kornet som sås i jorden, om allt som bär det jordiskas gestalt men ändå är en påminnelse om det himmelska.

De första kristna oroades inte av den moderna tidens många hur och varför. Man levde mitt i mysteriet. Kristus var uppstånden och vittnesbördet om detta under var nog för dem. Den första veckodagen var för dem Herrens dag, uppståndelsens och glädjens gåva. Med tiden blev påsken en särskild högtid och som sådan den äldsta och förnämsta inom kyrkan. Det enda man på den tiden kunde strida om var tiden för påskens firning. Öst- och Västkyrkan tänkte härvidlag olika, ända till dess att man insåg, att den frågan inte kunde vara av så stor betydelse.

Till påskhögtiden längtade alla katekumener, de som undervisats i kristen tro och nu skulle upptagas i kyrkan genom det heliga dopet. De brukade döpas under påsknatten för att sedan kunna delta i den nattvard, som firades i soluppgången denna lyckliga dag. Dopet innebar för dem ett införlivande med Kristus, såsom den store aposteln nogsamt lärt kyrkan: "Vi hava så genom detta dop till döden blivit begravna med honom, för att, såsom Kristus uppväcktes från de döda genom Faderns härlighet, också vi skola vandra i ett nytt väsende, i liv."

Hade inte påsken kommit, då skulle ingen änglasång i julnatten ha återgivits i alla kristna kyrkor i världen. Då skulle detta underbara människoliv, som en gång levats här av honom, som verkligen var Människosonen, för länge sedan ha varit förgäta. Då skulle korset alltfört ha haft kvar sin gamla betydelse — ett avrättningsmedel för svåra brottslingar. Då skulle den kristna kyrkans historia ha varit avslutad vid Golgata, en mörk och lång fredag för länge sedan. Påsken låter sitt ljus falla tillbaka över korset och gör det till försoningens tron. Den låter sin härlighet falla över honom, som var den skönaste av människors barn. Den binder samman gammal helig historia med framtiden, i det att profetiorna genom påsken fått liv och mening. Uppståndelsen är den nyckel, varmed man öppnar, inte endast den dunkla framtidens dörr, utan även porten till det som varit, ja, den låter sin klarhet lysa ända upp till Guds hjärta, där frälsningen en gång var en tanke och en vilja.

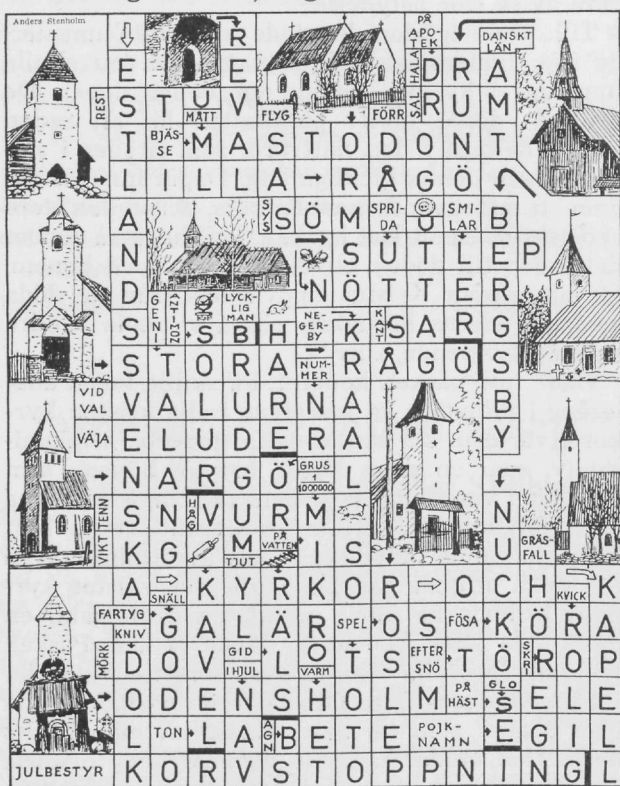
Påskan är begynnelsen till predikan om Kristus, till evangeliets segertåg bland alla folk. Påskens skapade den kristna gudstjänstens liturgi, ty allt i denna gudstjänst har sitt liv från den uppståndne själv. Påskan födde tron i svaga människors hjärtan och gjorde dem till övervinnare över allt i denna värld.

Ingen av oss förmår tränga in i påskens mysterium. Detta är ett helgat område, dit vår tanke eller vårt förnuft aldrig kan tränga in. Det enda som gav lärjungarna trygghet inför det oförklarliga var, att de hörde rösten av en vän och förnam närheten av honom som var deras Mästare. Detta är det förblivande i påskan. Kristus själv är med oss alla dagar, och tecknen på livets makt uppenbaras ständigt i människors liv och erfarenhet. Kristus är sannerligen uppstånden!

*O härliga lott: att leva där döden sin överman fått,
Där livet, som bleknat, sen hjärtvärmen flytt
Och vingkraften veknat, skall blomstra på nytt,
Där kärleken växer som solvärmen blid
I vårfrudagstid.*

Bildkorsordet

Här presenteras den rätta lösningen till bildkorsordet i föregående nummer. Det utlovade bokpriset tillföll teknolog Sven Lindström, Kata Dalströmsgata 15 nb, Hägersten.

PÅ KUSTBOHEMMET

finns just nu några lediga platser för estlandssvenska åldringar. Närmare upplysningar lämnas av revisor Lars Broman, Eknäsvägen 2, Stockholm K. Tel. 53 16 37.

RUNÖAFTON

I Riksantikvarieämbetets och Statens historiska museums vårprogram 1961 visar och kommenterar riksantikvarien Gösta Selling den 13 april kl. 19.15 en dokumentärfilm, som inspelades på Runö 1923, varefter lektor Edvin Lagman talar om folkliv och språk på Runö. Lokal: Historiska museet, Storgatan 41 (ingång från Narvavägen), Stockholm. Entré kr. 3:—.

BETESDAMÖTENA

De estlandssvenska mötena hölls lördagen den 7 och söndagen den 8 januari i Betesdakyrkan under god tillslutning av vänner från när och fjärran. Under lördagskvällen ägde ett välbesökt samkväm rum. Då framfördes genom Johan Hammerman hälsningar från en nyligen till vårt land anländ svensk, som under många års tjänst i Sibirien lärt sig väntandets svåra konst och som nu äntligen, efter många besvärigheter, förenats med sina egna. Hur mycket gömmes inte i ett sådant människoöde.

Söndagens gudstjänster hölls kl. 11 och kl. 15. Vid eftermiddagsmötet var salen väl fylld. Past. Arthur Johanson predikade och efter gudstjänsten utdelades boken "Vår gemensamma tro" till alla som ville ta emot den. Den har nu utgått i flera hundra exemplar till vårt folk, och vi hoppas, att alla de, som ännu inte begärt att få den, skall sätta sig i förbindelse med past. Johanson.

Mötena i Betesdakyrkan har den dubbla meningen att vara till uppbyggelse och hjälp och att hålla samman vår stam och lära den alltmer förstå den säregna rikedom i att höra till ett folk med en sådan historia som estlandssvenskarnas.

REDAKTIONELLT

Många av Kustbons läsare finner tidskriften så intressant och värdefull, att de samlar på den. Skulle något nummer fattas, vänder sig dessa "samlare" ofta till redaktionen och anhåller om felande nummer. I möjligaste mån söker expeditionen tillmötesgå sådana önskemål, men ibland händer det, att beställningarna inte kan effektueras på grund av att restupplagan av de begärda exemplaren är slut eller mycket begränsad. Redaktionen har därför för avsikt att komplettera sina lager med sådana nummer, som är på upphällningen, nämligen: nr 6 1945, nr 2 och 5 1946, nr 2 och 3 1947, nr 1 1948 och nr 4 1950. Skulle någon av Kustbons läsare, som inte själv samlar på tidskriften, äga något så när väl bibehållna exemplar av de ovannämnda numren, så är redaktionen beredd att återköpa ett antal av dessa. Likaså kan en samlare, som eventuellt har dubletter av de efterfrågade numren, få dessa utbytta mot andra nummer, som expeditionen har gott om.

DJUPDYKNING I MEDELHAVET

av ERIK SCHMIDT

Redan tidigt stod jag på huvudet i sjön. Jag minns, hur vi en sommar på Nargö brukade ro ut till Vallkarelsflodon med "påror" i båten. Om någon inte vet vad en "påro" är, så kan jag tala om, att det är en sten som man orkar bära, men som är för tung för att kastas. Och Flodon var en sten den med, några hundra meter från land, flat och så stor, att man kunde dra upp ett par roddbåtar på den.

Där klädde man alltså av sig, tog en "påro" och hoppade i. På så sätt kunde man dyka ända ner till fyra eller fem famnars djup, nästan lika djupt "som dem ståura pojkana". Det verkar ju lite i djupaste laget, men smågrabbars famnar var inte så långa som vanliga.

Ja, sedan hände egentligen ingenting, förrän jag ett kvartssekel senare träffade Pol, en av västra Medelhavets skickligaste dykare, Pol, naturbar-net, som blev min vän.

Den sommaren var jag ute så ofta jag kunde. Vi dök efter småkoraller vid Enderrocat, tog humrar med händerna vid Cabo Regana och dök till den sjunkna romerska galären vid Isla del Toro.

Alltsammans var oerhört spännande. Det ljusa, tjugosjugradiga vattnet, fiskarna, båten med sitt stora latinsegel, den uråldriga svenska råoljemo-torn av märket Fenix och så naturligtvis tiderna, som vi aldrig passade, planerna, som vi sällan följde och Pols underbara sätt att vara, någonstans mellan fantasi och verklighet. Bara detta, att man aldrig visste, vad man skulle tro på!

— Kom, så sticker vi ut och tar en havsaborre på femton kilo!

— Äh!

— Kom nu!

Luftbubblorna stiger uppåt som stora vita klasar.

Och vi tog en havsaborre. Visserligen vägde den fjorton kilo, men Pol tvingade ner bläckfisken, som den hade kastat upp, och när vi sålde den, fick vi betalt för femton och ett halvt kilo. Han tyckte inte om att ha halvsmläta bläckfiskar skräpande på däck, sa han.

Om jag hade lust att dyka efter amforor?

— Visst, bara någon visste var dom fanns!

Pol gjorde en obestämd gest ut mot havet:

— Där!

Vi kastade ankar vid ett rev inte långt från en liten klippö. Famn efter famn av grästrossen löper ut. Tjugo? Tretti? Hur många?

— Här ligger dom!

Jag tittar över relingen. Djupblått, bottenlöst Medelhav. Pol hjälper mig med utrustningen. Dubbeltuben med fjorton liter luft under tvåhundra kilos tryck. Cyklopögat, simfenorna, vikt-bältet med två kilo bly. Tungt och klumpigt i båten, viktlöst och befriande i vattnet. Jag biter om munstycket och prövar, om luften kommer fram, trycker cyklopögat mot ansiktet och kastar mig handlöst över bord. Miljontals luftbubblor porrar mot huden på sin väg upp mot ytan. När vattnet klarnar, ser jag Pol ge klarsignal tio meter längre ner och dyker efter hans rytmiskt sparkande simfenor.

Ont i öronen! Tryckutjämning. Kläm ihop näsborrarna, slut munnen och blås. Det smackar någonstans i mellanörat, och värken försvinner. Färgerna förändras. Pols illröda badbyxor är plötsligt blå. Cyklopögat pressar mot ansiktet. Huden spännes. Ögonen vill tränga ut. Tryckutjämna! Blås

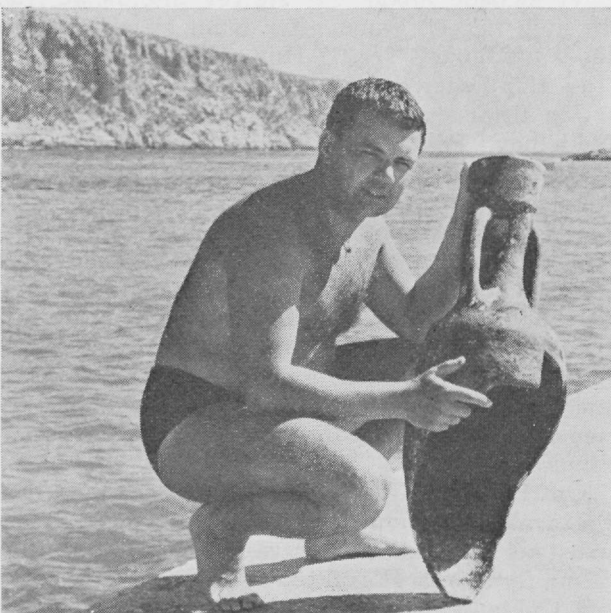
Den sommaren var jag ute så ofta jag kunde.

luft genom näsan in i cyklopögat. Det går inte! Stig några meter, försök igen! OK. Pols klargula tuber är ljusblå. Vi måste vara på över tretti meters djup. Botten syns inte, och Pol simmar alljämt neråt. Bäst att inte tänka på vad som händer, om något skulle hända. Ventilen snörvlar tryggt. Luftbubblorna stiger uppåt som stora vita klasar. Allting är ganska överkligt...

Sandbotten sluttar lite. Djupmätarens fosfortindrande visare står på fyrtiofem. Men handen ser ut som en skelettdel. Kött och hud har tryckts ihop, benen framträder tydligt. Trycket är fem och ett halvt kilo per kvadratcentimeter.

Vi befinner oss på en plätt vit sand, som förtonar i ett blått dunkel. Sikten är cirka fem meter. Ur sanden sticker föremål upp. Bottnar, halsar, sidor av lerkrus. Tvåusenåriga amforor, som ingen rört vid, sedan galären gick på revet en natt några år efter Kristi födelse. Pol börjar gräva och försvinner i ett moln av lös sand. Jag får syn på ankartåget och stiger uppåt. Bottnen tonar bort, jag tittar uppåt och ser ankarlinan försvinna i det blå. Så får jag en känsla av berusning, av att vilja sjunga, skratta... Jag får lust att slita munstycket ur munnen, men någonstans i hjärnan kämpar något emot. Åt vilket håll skall jag simma för att komma till ytan? Varför ligger ankartåget vågrätt? Men ankartåget är min enda fasta punkt. Jag håller fast vid det och flyter omkring. Så småningom klarnar huvudet. Ankartåget pekar upp och ner. Luftbubblorna stiger uppåt. Jag har stigit för hastigt, men nu simmar jag i lugnare takt upp mot båten, vars botten ständigt ändrar form högt däruppe.

Jag hjälps ombord av starka händer. Aggregatet spänns loss, men jag håller fortfarande hårt om min första arkeologiska souvenir — den kalkdjurs- och korallbevuxna halsen av en tvåusenårig amfora. Lika stolt som tioåringen visade upp sin grabbnäve sand från fyra—fem meters djup på Nargö.

Min första arkeologiska souvenir.

EN BOK OM VÅR TRO

Den västerländska kulturen har rottrådar djupt i de kristna trossatserna. Väl är det många som i vår tid vill förringa kristendomens positiva insatser under snart två årtusenden och som vill göra gällande, att den kristna läran åstadkommit mycken och kanske obotlig skada genom de krig och erövringar, som företagits i dess namn, men man kan väl ändå aldrig komma ifrån, att det är människornas vantolkning av kristendomens grundtankar, som lett till de företeelser man brukar lägga den kristna läran till last. Idealet för vårt handlande både i en trängre och vidare gemenskap är kristendomens principer — något som vi säkerligen inte alla är medvetna om.

Det framstår som en plikt för envar av oss att äga kunskap om den kristna kyrkan, dess grundsatser, symboler och förkunnelse. För de flesta av oss kan det dock te sig svårt att nå denna kunskap utan ett ganska stort mått av möda. Det är därför med en känsla av tacksamhet man i sin hand tar en bok, som på ett enkelt, innerligt och insiktsfullt sätt förmedlar och förklarar huvuddragen i vår kristna bekännelse.

Den bok som här åsyftas är pastor Arthur Johansons *Vår gemensamma tro*, en liten samling meditationer, som utkom i höstas.

I inledningsorden talar författaren om kyrkan, fädernas kyrka, och evangeliet som en urgammal brunn med alltid friskt vatten, det evigt aktuella, sanningen sådan den är i Kristus. Kunskapen är en ofrånkomlig del av tron, säger författaren vidare, men den leder likväl inte ända fram. Därtill kräves andakt, samling, besinning, medan vi dröjer vid porten till Guds värld.

Meditationen över bibelspråket "I begynnelsen var ordet" leder oss så in på själva vägen till upplysning om vår tro. Bibelordets betydelse klarlägges, vi får kunskap om dopet och dess karaktär, och innehållet i nattvarens mysterium beröres. Gudstjänsten är en akt, genom vilken Guds ord och sakrament förmedlas till människorna. Denna tanke utvecklar författaren i kapitlet "Gud är här tillstädes". Men han talar också om för oss, var vi har att söka ursprunget till den kristna gudstjänsten.

Till meditationerna kring gudstjänsten sluter sig så de följande kapitlen, som handlar om trosbekännelsen. På ett klart sätt, med förståelse och mänsklig värme behandlas trossatserna. Det finns mycket i denna framställning, som stämmer till eftertanke och som ger anledning till glädje.

"Vår gemensamma tro" är en bok, som är värd stor spridning. Den har mycket att ge, inte enbart åt den aktivt engagerade kristne utan även åt envar människa, som strävar efter insikt i de för alla så väsentliga ting, som vår kristna tro innefattar.

För estlandssvenskarna är skriften av särskilt

När vi vallade får på Rågöarna

av ELFRIEDE ROSMAN

En vacker sommardag för länge sedan vallade jag som trettonårig flicka fåren tillsammans med gamla Nikes nann. Vi hade gått till Dalbacka. Där satte vi oss till rätta vid en enbuske, och jag övertalade den gamla att berätta något från gångna tider. Så småningom tröttnade gumman att berätta, hon blev sömnig i den sköna solvärmen och slumrade till. Fåren hade också lagt sig.

Jag låg en stund och tittade upp i himlen och funderade. Sedan steg jag upp, försäkrade mig om att den gamla sov lugnt och sprang sedan tvärsöver dalen åt strandbacken till. Snart stod jag och tittade rakt ner i havet. Här stupade stranden lodrätt två eller tre famnar. Havet låg blankt och stilla, inte en vindfläkt krusade vattnet, endast ett litet skvalp hördes då och då, när vattnet slog mot de vita, släta hållarna.

Några stenkast från land simmade hundratals fåglar i flockar eller parvis. Längre ut till havs låg en segelskuta nästan stilla utan vind i seglen. "Vem kan segla förutan vind, vem kan ro utan åror", nynnade jag sakta. Långt ute syntes röken från några fartyg. Jag satte mig vid en kalkstenshö, som var uppburen på backen. Någon hade under vintern brutit stenen och burit upp den hit för att forsla hem den nästa vinter. Därefter skulle det muras hus av den. Det var byggnadsmaterial, som man inte behövde köpa.

Jag satt där och blickade mot öster, där Lilla Rågö reste sig brant ur havet, och längre bort skymtade jag Packerstranden och den väldiga fyren, som bölade så hemskt, när det var dimma. Men så blev jag orolig för fåren och sprang för att se efter, om de låg kvar. Just när jag kom fram till dem, började de resa på sig, det ena efter det andra, och snart var hela hjorden i rörelse. Då sprang jag bort till gumman för att väcka henne, men hon satt redan och stickade. Hon reste sig, och vi följdes åt efter fåren, som nu betade men samtidigt började dra sig hemåt. "De tänker väl inte redan bege sig hem", sade gumman, "det

stort värde: den är nämligen skriven med tanke på dem av en man som känner dem.

E. L.

Arthur Johanson, "VÅR GEMENSAMMA TRO". Lund 1960. Pris häft. kr. 3:50. Tillhandahålles estlandssvenska beställare mot enbart portoavgift kr. 1:—.

är ännu för tidigt". Vi motade dem tillbaka och satte oss igen och tog fram vad som var kvar av maten. Men mjölken jag hade kvar i flaskan smakade sol, eller jag vet inte riktigt vad. Därför sade jag till gumman: "Den här mjölken smakar ingenting, jag vill inte ha den, jag tänker hälla ut den". "Kasta den bara inte, så att fåglarna får tag i den utan gräv ner den i stället", sade gumman. Jag invände, att det väl vore roligt, om en fågel finge sig ett ordentligt mål mat, men då sade den gamla: "Du vill väl inte, att någon otäck kråka skall sitta och kalasa på din mjölk. Det är inte bra vare sig för korna eller mjölken." Jag hade många gånger förr hört, att man inte skulle låta fåglarna få tag i mjölk, men jag hade aldrig fått veta varför, och inte heller den här gången blev jag klokare. Jag förstod nog, att de gamla visste mera, än de ville fram med. Jag skulle allt försöka det här knepet vid något tillfälle igen med någon annan gammal människa. Jag drack upp största delen av mjölken, men en liten skvätt kunde jag väl offra, eftersom jag hade sagt så där, så jag tog upp en torva invid stenen, där jag satt, och hällde dit några droppar och stjalpte torvan tillbaka. Knappt hade jag hunnit sätta mig tillrätta på stenen igen, förrän jag fick se en hel flock djur springa omkring något hundra meter längre bort. Jag reste mig och skuggade med handen över ögonen. Gumman reste sig även och tittade. "Det är en hel flock stutar och gamla oxar, som springer efter en kviga. De kommer hitåt. Vi måste hjälpa den stackars kvigan," sade jag "annars trampar de ihjäl henne".

Så satte vi våra påsar på stenen, drog upp enrötter som tillhyggen och begav oss åstad. När kvigan fick syn på oss styrde hon genast kosan åt vårt håll för att få skydd, och snart var vi mitt i flocken av springande oxar. Vi försökte komma emellan kvigan och oxarna för att skilja dem åt, men det såg ut att bli svårt. Vi sprang och slog oxarna så mycket vi orkade men till ingen nytta. Stutarna var som galna.

"Det är lönlöst att hålla på så här, vi kan ingenting uträtta på det viset", flämtade gumman. "Vi skall i stället försöka driva kon intill den stora stenen där borta, där enbuskarna växer. Jag skall försöka kasta den här över kon", fortsatte hon, och visade på storduken, som hon höll i handen, "bara hon inte blir rädd."

Med mycken möda fick vi till sist kvigan dit vi ville ha den. Hon sprang ett varv runt stenen med hela följet efter sig, men när hon skulle

springa vidare, stod de stora enbuskarna i vägen, och hon stannade av för ett ögonblick. En del av oxarna hade inte hunnit i kapp henne ännu. Gumman däremot hade kommit fram precis i tid för att kasta duken över kon. Det lyckades så bra, att den stora duken täckte så gott som hela kvigan. När oxarna inte kände igen kvigan, som hade bytt färg så hastigt, rusade de förbi och visste inte, vart de skulle ta vägen. Kvigan var annars svartbrokig, men nu var där bara en grårutig skugga invid stenen, och den kände de inte igen. Jag tänkte ett ögonblick, att kvigan skulle bli skrämmd och springa sin kos, men hon stod stilla och rörde inte ett ben. Jag jagade bort de oxar, som ännu rusade omkring i närheten och stångades och hoppade på varandra, medan gumman stannade hos kvigan. När allt hade blivit lugnt igen, fiskade gumman upp några snören ur fickan, skarvade ihop dem och knöt om hornen på kvigan, och så ledde vi henne till en flock andra kor, som betade ett stycke därifrån, och släppte henne där. "Stackaren var ju så uttröttad, när jag slängde duken över henne, att hon darrade som ett asplöv. Vem vet hur länge de hade jagat henne, innan vi upptäckte dem? När hon inte orkade springa längre, så hade de väl trampat ihjäl henne, sådant har hänt förr", sade gumman. "Det är ju ett elände, att alla slags djur från hela ön skall gå på samma bete".

Så gick vi för att ta reda på fåren. De flesta hade gått förbi Lihlviken och var redan på andra sidan, men en del var efter, och ett par stycken bräkte i ett. Jag förstod, att något lamm hade blivit efter sin mor, och snart fick vi se ett lamm stå långt ute i vattnet och bräka och titta efter fåren, som redan hunnit till andra stranden. Ett gammalt får svarade, det var förstås mamman. Lammets hade kommit för långt ut och började sjunka ner i den dyga botten. Varken folk eller djur brukade vilja vada över Lihlviken för gytjans skull, och vi barn vågade aldrig bada eller leka där, som vi gjorde på andra håll. Men hur skulle vi få tag i lammets? Det stod därute alldeles stilla och vågade inte röra sig längre i gytjtjan. Gumman tittade på mig och jag på henne. Jag

tyckte mig läsa i hennes blick, att hon ville, att jag skulle försöka vada ut efter lammets — det kunde ju inte komma i fråga, att hon skulle göra det, eftersom hon var gammal. Men hon ville inte heller befälla mig ut på ett så farligt uppdrag. "Jag måste få upp det, kosta vad det vill", tänkte jag. Helst hade jag velat ha med mig en käpp, men jag kunde inte hitta någon, så jag fick ge mig av utan. Så vadade jag ut med våldsamt dunkande hjärta. Jag tänkte, att kunde ett får ta sig så långt ut med sina smala käppar till ben, så skulle väl jag kunna göra det med mina platta fötter. Jag kände mig noga för för varje steg jag tog. Visst sjönk jag ned, men inte alltför djupt. Lammets stod fortfarande stilla och bräkte ängsligt. Jag vadade vidare och sjönk ibland långt över knäna i dyn, många gånger var det ganska svårt att dra upp fötterna igen. Vattnet var dock grundare än jag hade trott. När jag äntligen var ute hos lammets, fick jag se, att det stod med framfötterna på en flat sten. Bakbenen däremot hade sjunkit så djupt, att det nog aldrig hade kunnat komma därifrån självt. Jag visste, att botten alltid är lösast intill stenar, och därför aktade jag mig att sätta ned fötterna intill stenen. Så började återfärden. Jag slog armen om lammets och släpade det med mig. I början stretade det emot av alla krafter och ville åt motsatt håll. Jag drog och arbetade, så att svetten rann ner i ögonen, men det gick långsamt framåt. Under tiden hade gumman samlat fåren vid stranden, där jag hade vadat ut. Jag gick tillbaka i mina egna spår. Vattnet hade nu hunnit klarna, och spåren på sjöbotten såg ut, som om de vore gjorda i djup snö. Gumman försökte dra lammets uppmärksamhet mot stranden genom att härma fårens bräkande. När lammets hörde bräkandet från stranden, såg det ditåt, och när det upptäckte de andra fåren, började det släpa mig i stället. Då kunde jag släppa taget, och det gick fort att komma i land. "Nu har du i dag fått flera svettbad", sade gumman. "Det är tur att det är lördag, så man får tvätta av sig svetten. Bastun är nog iordningställd, tills vi kommer hem."

BÖCKER OM ESTLANDS SVENSKAR

En inventering av Edvin Lagman

På 1870-talet upptäcktes Estlands svenskbygd av frireligiösa samfund med aktiv missionsverksamhet på sitt program. 1872 sände Evangeliska Fosterlandsstiftelsen sina första missionärer till Svenskestland. De främsta var T. E. Thorén och L. J. Österblom. Den senare, som under ett flertal år verkade på Ormsö, har skildrat sin verksamhet, sina vedermödor och sina glädjeämnen under ormsövistelsen i boken *Svenskarna i Östersjöprovinserna och missionen på de estländska öarna* (Stockholm 1894, 3:e uppl. Karlshamn 1927).

Österblom har mycket att berätta om det samhälle, de människor och den överhet han mötte i guvernementet Estland. Den sedliga förslappningen — genom hans ögon förmodligen betydligt uppförstorad —, den dåliga hygienien, liknöjdheten och de tsarryska myndigheternas fientliga hållning var några av de svårigheter han hade att kämpa med. Men han kunde också glädja sig åt framgång i sitt arbete; seder och hygien förbättrades, en väckelsevåg drog fram över bygden. Tsarens ämbetsmän förändrades dock inte, i varje fall inte till det bättre, och 1887 tvangs den svenske missionären att lämna Ormsö.

L. J. Österbloms liv och gärning har skildrats av Aron Valentin i boken *Svensk-Estlands apostel* (1938). Här får vi ett något vidare perspektiv på Österblom. Hans barndom och ungdom skildras rätt detaljerat, kallelsen och missionsverksamheten återgives med den religiöst engagerades fromma inlevelse.

Båda dessa böcker innehåller värdefulla illustrationer.

Arbetet på det religiösa fältet bland Estlands svenskar är också grundtemat i Sven Danells bok *Guldstrand* (1951). Statskyrkans representant har en mera nyanserad syn på de människor och den miljö han hamnar i än de frireligiösa samfundens. Framställningen bäres också upp av berättarens humor, och stilen närmar sig stundom det allvarliga kåseriet. *Guldstrand* är en omväxlande och fängslande bok, där Estlands svenskbygd framträder återspeglad i författarens temperament.

Den moderna dialektforskningen framsprang ur de praktiskt språkliga intressen, som utmärkte senare delen av 1800-talet. De svenska folkmålen i Estland undersöktes först av finlandssvenska vetenskapsmän — det var ju lättare för finlandare än för rikssvenskar att komma till Estland.

A. O. Freudenthal gav i "Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk, 24. Heft", 1875 "Upplysningar om Rågö- och Wichterpalområdet i Estland". Några år senare (1881) utkom H. Vendells

avhandling "Laut- und Formlehre der schwedischen Mundarten in den Kirchspielen Ormsö und Nukkö in Ehstland". I denna bok — som ur många synpunkter är en ganska svag prestation — lämnas alltså en översikt över ljud- och formsystem i de centrala estlandssvenska dialekterna på Ormsö och Nukkö. Samme författare utgav i serien *Svenska Landsmål* (2, 1882—87) en ny avhandling om en estlandssvensk dialekt: "Runömålet, ljud- och formlära samt ordbok". Freudenthal och Vendell publicerade 1886 tillsammans en "Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna".

De svenska folkmålen i Estland fogades in i större sammanhang genom O. F. Hultmans stora arbete "De östsvenska dialekterna" (i: *Finländska bidrag till svensk språk- och folkklivsforskning utgifna af Svenska Landsmålsföreningen i Helsingfors* 1894) och Vendells jätteverk "Ordbok över de östsvenska dialekterna" (1904—1907).

Den första moderna och vetenskapligt fullvärdiga framställningen av en estlandssvensk dialekts ljudskick fick vi med Gideon Danells avhandling "Nuckömålet" (1905). Formlära och texter utkom närmare trettio år senare (1934).

Drag i nuckömålets ordbildningssystem har beskrivits av E. Lagman i "Nuckömålets nominala ordbildning" (1958), den första vetenskapliga avhandlingen av en estlandssvensk om en estlandssvensk dialekt.

Nuckömålets ordförråd har samlats av G. Danell i det förnämliga verket "Ordbok över Nuckömålet".

Den svenska, som talades i Nuckö socken, har av många uppfattats som estlandssvenskarnas centrala mål, och den har också behandlats mer ingående än någon annan svensk munart i Estland.

Bland bidragen till estlandssvensk dialektforskning kan dessutom nämnas en kortfattad beskrivning av Rågösvenskan av N. Tiberg (ingår i *Per Söderbäcks arbete "Rågöborna"*) samt John Pöhls uppsats "Anteckningar till ljud- och formläran i Vippalmålet" (*Svio-Estonica* 1938).

Gammalsvenskbydialekten har beskrivits av Anton Karlgren i ett litet häfte (*Svenska Landsmål*. B. 56). Denna översikt skrevs 1906 men utgavs först 1953 (av N. Tiberg).

Den allsidiga skildringen av en enstaka bygd togs efter Ekman upp av Ernst Klein med boken "Runö" (1924). Här lämnas en översikt över historia, folkliv, seder och bruk osv. beledsagad av

illustrationer. Ett ännu grundligare arbete är Per Söderbäcks "Rågöborna" (1940), som behandlar Rågöarnas geografi och topografi, klimat, växt- och djurvärld, hävder, namn, byar och bönder, bostäder, mat och dryck, arbetsliv, kläder, näringsliv, fiske, samhällsform m. m.

Sidor av den folkliga kulturen beröres i "Estlandssvenskarnas folkliga kultur I. Ståndssamhället" (1951). Denna bok omfattar studier över estlandssvenskarnas ställning i tsartidens ståndssamhälle skrivna av estlandssvenskar och utgivna av redaktören för serien "Estlandssvenskarnas folkliga kultur" (EFK) N. Tiberger.

Här må också Hannes Hyrenius demografiska undersökning "Estlandssvenskarna" (1942) nämnas. Verket omfattar två delar: en allmänstatistisk skildring av estlandssvenskarna (bl. a. fördelning på kön, ålder och civilstånd, fördelning på yrken och socialklasser, skolbildning) och en specialstatistisk undersökning (giftermål, födelser, dödsfall, familjestatistik, fruktsamhet m. m.).

Gammalsvenskby ("Land och folk") har skildrats av A. Karlgren i ett 1904 publicerat bidrag i Svenska Landsmål. Det omfattar historik, geografisk beskrivning av byn och dess omgivningar, klimat och sanitära förhållanden, näringar, folk, hemliv, kommun, kyrka och skola, livets och årets högtider samt folkdiktning.

En allmän, populärt hållen beskrivning av Svenskestland har vi i Söderbäcks bok "Estlands svenskbygd" (1939). Den behandlar språk, historia, folk och kultur samt skildrar de enstaka bygderna, så som de upplevts under färder och utflykter.

År 1924 utkom en populärt hållen översikt över den estlandssvenska folkgruppens öden, nämligen "Estlandssvenskarnas historia" av Jakob Blees, själv härstammande från Högring i Rickul, och året därpå trycktes Russwurms "En svensk folkspillra, Gammalsvenskbyborna (svensk översättning av Joel Nyman)", en romantiserad skildring av utvandringen från Dagö. Denna lilla volym innehåller också en saklig framställning av Gammalsvenskbyns historia, författad av Jakob Blees.

En undersökning av den historiska bakgrunden till folkminnen från Gammalsvenskby har vi i N. Tiberger's "En sägen från Gammalsvenskby i historisk belysning" (Folkloristiska studier och samlingar V, 1932). Det är den legendariske dagöbonden Kitas Irja, som är hjälten i denna sägen.

Den historiska forskningen i egentlig bemärkelse tas efter Russwurm upp av Paul Johansen, som i sitt banbrytande verk "Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland" (Stockholm 1951) mot bakgrunden av de politiska omvälvningarna i de baltiska länderna under medeltiden tecknar den estlandssvenska bosättningens tillblivelseprocess. Det är en skarp-sinnig och spännande bok, genom vilken svenskbygdens uppkomst i Estland i princip klarlagts.

Svenskbybornas historia har nu senast på ett utomordentligt fängslande sätt tecknats av en av Gammalsvenskbyns egna söner Jan Utas (1959).

Här finns denna folkspillras öden återgivna från början till hemkomsten till Sverige och här berättas om anpassningstiden i det svenska samhället. Boken har för denna genre ovanligt goda stilistiska kvalifikationer, och mången för bara något årtionde sedan aktuellt och brännbart problem i samband med svenskbyborna behandlas med en orädd och skicklig penna.

Estlandssvensk historia i mycket populär form och mot bakgrunden av andra världskrigets händelser på slagfält, i diplomaters och politikernas kretsar samt bland gemene man har vi i C. Mothanders "Svenske kungens vita skepp" (1949) och L. Lindströms "Stormar över Ormsö" (1960). Mothanders bok behandlar "det äventyrliga spelet om estlandssvenskarna" och låter oss komma i personlig kontakt med mången nu fallen storman i Hitlers rike. Framställningen har stark personlig färgning, den fångslar kanske till en stor del just därigenom, men den förlorar av denna orsak också något i fråga om källvärde.

Lars Lindström är estlandssvensk — ormsöbo — och redan detta förhållande ger "Stormar över Ormsö" ett speciellt värde: vi får se skeendet genom en estlandssvensks egna ögon. Berättelsen uppbäres av livlig inlevelse, humor och en klar blick på det skeende, som ledde till de estlandssvenska bygdernas undergång.

Forskningen rörande de estlandssvenska ortnamnen kom i gång relativt sent. Russwurm har mycket tänkvärda funderingar i "Eibofolke", men det kom att dröja, innan fackmän tog hand om denna forskningsgren. Historikern Paul Johansen tar i sin bok "Nordische Mission" upp åtskilligt material av intresse, men den systematiska undersökningen låter han stå för nordisternas räkning.

Den första stora ortnamnsundersökningen från estlandssvenskt område kom med Per Wieselgrens "Ortnamn och bebyggelse i Estlands forna och hittillsvarande svenskbygder. Ostharrien med Nargö" (1951). Författaren rör sig här delvis i trakter, där svenskheten dött ut och där endast ett eller annat ortnamn vittnar om tidigare svensk bosättning. Wieselgren är nu sysselsatt med behandlingen av ortnamnen även i andra bygder i Svenskestland.

"Runö ortnamn" heter en bok av Gösta Franzén (1959). Den behandlar samtliga ortnamn på svenskön i Rigabukten och kompletteras av N. Tiberger med skriften "Runöbondens ägor" (1959).

Den här företagna inventeringen gör inte anspråk på att vara komplett, men de viktigaste arbetena torde återfinnas i den. I vetenskapliga och andra periodiska publikationer finns ett betydande antal uppsatser, som här inte kunnat medtagas. Särskilt bör framhållas Svensk-estniska samfundets årsbok "Svio-Estonica", som ända sedan den började utkomma 1934 har ägnat estlandssvenska frågor en hel rad studier. Estlandssvenskarnas egen tidskrift Kustbon innehåller givetvis också ett rikhaltigt material rörande de mest skiftande problem från de estlandssvenska bygderna.

SVIO-ESTONICA 1960

De kulturella relationerna mellan svenskt och estniskt hålles på ett vackert sätt vid liv av Svio-Estonica, studier utgivna av svensk-estniska samfundet. Volym XV (Ny följd), som nu utkommit, innehåller sju intressanta och värdefulla studier.

Verkets redaktör, professor Per Wieselgren, inleder med en översikt över estlandssvenskt namnskick. Det är främst ortnamnen som behandlas. Författaren börjar med det svenska kärnområdet i Vik, nämligen Ormsö, Nuckö och Rickul med Odensholm. Namnet på den nämnda stora svenskhöns anser man innehålla mansnamnet Orm; i Nuckö (Noka) torde ingå ett ord med betydelsen "något utskjutande", en uppfattning, som redan Russwurm framfört, dock endast med hänvisning till det estniska ordet *nukk*, gen. *nuka*; det gamla namnet Eyland skulle enligt modernt ljudskick vara Öland och Odensholm en sammansättning av gudanamnet *Oden* och appellativet *holm*. *Rickul* vill förf. (med Karsten?) tolka som *rygg-hult*, "dungen på åsen".

Här kan vi inte gå närmare in på alla namntolkningarna utan får nöja oss med att nämna, vilket urval förf. gör. Jämte namnen på huvudområdena behandlas bynamnen ganska komplett. Dessutom anföres exempel på äldre personnamn och lämnas en detaljbild av ortnamnen från en mindre lokalitet (Rosta i Rickulvåldet). Sedan följer en lista över gårdnamnen i Sviby, som sålunda får exemplifiera gårdnamnsskicket i senare tid; vackerböckernas förteckningssätt representeras av ett utdrag om "Wester Roggö Wacken" från 1560-talet. Slutligen ger förf. en lista över de element, som ingår i de estlandssvenska ortnamnen.

Även uppsats nr 2 är författad av Per Wieselgren. Den bär titeln Runöstudier och formar sig i huvudsak till en vidräkning med detaljer i Gösta Franzéns bok Runö ortnamn. Av särskilt värde är redogörelsen för en del urkunder, som rör Runö i äldre tid.

Dr Gottlieb Ney konstaterar, att det finns händelser i Östersjöländernas, inklusive Skandinavien historia, som varken krönikörer eller forskare har ägnat så stor uppmärksamhet, som de är värda. Dit räknar han Valdemar Sejrs fälttåg till Estland 1219. På de följande sidorna i boken får vi en fängslande redogörelse för omständigheter-

BOKEN OM ESTLANDS SVENSKAR
(Del I)

väntas utkomma i maj
och tillsändes då beställarna mot postförskott.
Har du inte ännu beställt den, så gör det nu.

Du får 25 % rabatt.

S. O. V. c/o Broman, Eknäsvägen 2,
Stockholm K

na kring förloppet av den invasion i Baltikum, då Dannebrogen föll ned från himlen på Domberget i Reval.

För det följande bidraget står den estlandssvenske forskaren lektor Alvin Isberg. Han skriver om privilegiefrågor 1697—1700, alltså under en tid då den maktkamp mellan det karolinska enväldet och den livländska adeln, som kännetecknat Karl XI:s regeringstid, efter konungens död ingått i en ny fas. Karl XI:s bortgång aktualiserade nämligen den livländska privilegiefrågan, och det politiska spel, som ägde rum i anledning härav, utredes i Isbergs undersökning.

Professor Julius Mägiste behandlar därefter några lånordsfrågor (bl. a. estn. *veep* "bäddtäck", och *upser* "officer", *öövest* "överste", *tolfter* "dussin", *kruuk* "kruka" och *corp* "skorpa") och dr Ilmar Arens ger "ett korrektiv till den estniska kynöforskningen", vari han — i motsats mot vissa andra forskare — hävdar, att svenskar eller svenskättlingar så sent som på 1500-talet och i början av 1600-talet ännu är helt påvisbara på Kynö.

Den sista uppsatsen i volymen är kanske ur vissa synpunkter den mest intressanta. Den är skriven av historikern lektor Ragnar Liljedahl och heter "Uppsala och Estland, några minnen från omstörtningen i Östersjöområdet efter Hitlerrevolutionen 1933". Som förf. själv framhåller, har synen på skeendet under 30-talet fått en stark personlig färgning. Detta är dock ingalunda en nackdel: man läser framställningen med stort intresse, ja ofta med andlös spänning, och man gripes själv av författarens engagemang. Så handlar den ju också till stor del om sådant, som man själv minns och som stundom berörde en nära.

Volymen avslutas med minnesord över professor August Tammekann, som mitt uppe i sin verksamhet plötsligt rycktes bort. Vi estlandssvenskar har anledning att minnas honom med stor tacksamhet; han har författat den geografiska översikt över estlandssvenskarnas bosättningsområde, som inleder första bandet av SOV:s stora verk om estlandssvenskarna och som är den enda moderna framställningen i sitt slag.

Slutligen må bara framhållas, att Svio-Estonica XV är en mer än vanligt fängslande volym, som i hög grad berör estlandssvenskarna.

E. L.

SVIO-ESTONICA XV (Ny följd)
Skånska centraltryckeriet, Lund 1960.

FÖRHANDSMEDDELANDE

S. O. V:s årsmöte och
estlandssvenska hembygdsdagen

kommer i år att äga rum den 20 augusti i

Baggenssalen, Restaurangholmen,

Saltsjöbaden

Om arter och artkännedom på Ormsö

av ANDERS STENHOLM

Ur floristisk synpunkt hör Ormsö till de bättre kända områdena i Estland. 1924 gjorde den danske botanisten Johs. Gröntved en undersökning av öns kärlväxtflora. På grund av den torra sommaren och den relativt sena tidpunkten på året blev hans undersökning i många avseenden ofullständig. I kompletterande syfte återvände han därför två år senare till "ön, som med sina många vackra stränder, sina på försommaren yppiga, blomrika lövängar och sina egendomliga små byar med sin förnöjsamma, flitiga befolkning" — för att tala med honom själv — hade gjort ett starkt intryck på honom. Denna gång infann han sig redan i slutet av juni, alltså innan lövängarnas prunkande fältskikt hade topphuggits av slätterfolket. Gynnad av vackert väder kunde han nu i trenne veckor hänge sig åt botaniskt fältarbete. Resultatet av de båda undersökningarna publicerade han 1927 i "Dansk Botanisk Arkiv" under rubriken "Die Flora der Insel Wormsö. Ein Beitrag zur Flora Estlands". Boken omfattar 60 sidor och avslutas med en växtförteckning, som upptar 541 arter, bastarder och varieteter oräknade. Nitton av de uppräknade arterna är kärlkryptogamer, resten fanerogamer. Större delen av dessa växter har Gröntved sett med egna ögon och tagit herbarieexemplar av. En mindre del har meddelats honom av ortsbefolkningen, och några arter närvaro i listan baserar sig på äldre litteraturuppgifter. Med några få undantag upptar förteckningen endast vilda växtarter.

Samma sommar som Gröntved slutförde sin undersökning, var även en finländsk botanist, Ole Eklund, sysselsatt med floristiska och vegetationsanalytiska studier på Ormsö. Han installerade sig redan den 11 juni och fick härigenom större möjlighet att stifta bekantskap med öns försommarflora. I stället gick förmodligen en del sena arter hans näsa förbi, eftersom han redan efter tre veckors botaniserande lämnade ön. Strax före avresan sammanträffade han med Gröntved.

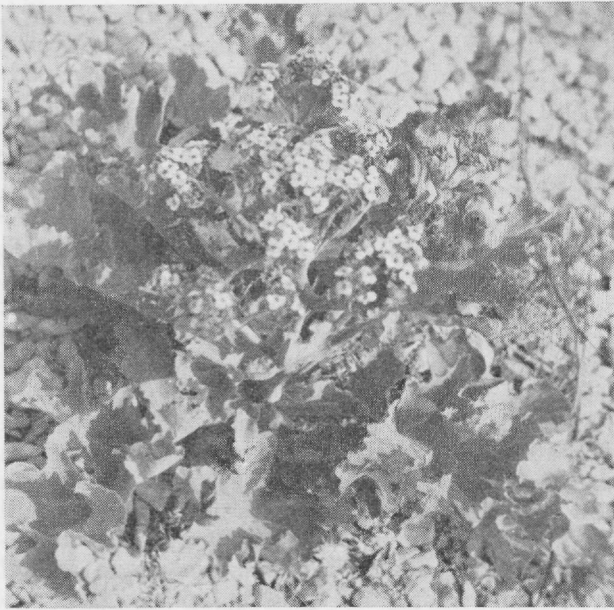
Eklund offentliggjorde sitt forskningsresultat 1929 i en bok med titeln "Beiträge zur Flora der Insel Wormsö in Estland". Boken innehåller 136 trycksidor jämte 4 bildsidor och ingår i serien "Acta Societatis pro Fauna et Flora Fennica". Artlistan, som Eklund presenterar i sin bok, upptar bortåt 640-talet växter. Men så är den också en syntes av både hans egna och Gröntveds upptäckter. Om man bortser från bastarder och maskros- och fibblearter, av vilka många är svårbestämda, så skulle den vilda kärlväxtfloran på Ormsö — enligt Eklunds summering — utgöras av 612 arter och underarter. Tjugoen av dessa är ormbunxsväxter. I förbigående kan nämnas att motsvarande artantal för hela Estland uppskattas till bortemot 1200. En granskning av florans sam-

mansättning ger vid handen, att Ormsö ur växtgeografisk synpunkt har större likhet med Gotland, Öland och Åland än med det estländska och finländska fastlandet.

Den av Eklund presenterade artlistan kan naturligtvis inte göra anspråk på absolut fullständighet. Det ligger i sakens natur, att man inte under några få veckor kan hinna uppdaga allt som växer och gror på en yta av 94 kvadratkilometer. Framför allt löper de sällsynta växterna risken att bli oupptäckta. Härtill kommer den omständigheten, att de bägge forskarna huvudsakligen gjorde sina iakttagelser vid midsommartid. En del riktigt tidiga vårväxter och kanske även sena höstplanter tycks av denna anledning ha blivit förbisedda. Av tidiga vårväxter, som undgått upptäckt, kan exempelvis nämnas den tämligen vanliga *vårlöken* (*Gagea lutea*) och den likaledes vanliga *stor-nunneörten* (*Corydalis solida*). Litet senare på sommaren blommade *ängsklockan* (*Campanula patula*) vackert åtminstone på en äng i närheten av Magnushof, och vilda *morötter* (*Daucus carota*) var ganska allmänna på åkerrenar och torrängar. På sina håll påträffades förvildad *fläder* (*Sambucus nigra*), av vars blommor ortsbefolkningen kokade medicinskt te, och frågan är, om inte *vildapeln* (*Pyrus malus *silvestris*), som — ehuru sparsamt — dock förekom här och var, bör beredas plats bland de vilda trädens skara. Strandfloran kan berikas med *sodaört* (*Salsola kali*), *rödlänke* (*Peplis portula*) och *nickskära* (*Bidens cernua*), och litteraturuppgifter förekommer om en del andra nytillskott, t. ex. *murruta* (*Asplenium ruta-muraria*) och *smalfräken* (*Equisetum variegatum*).

Till de verkliga rariteterna på Ormsö hör utan tvekan *strandkålen* (*Crambe maritima*). Varken Gröntved eller Eklund såg denna krusiga, daggbå strandväxt under sin vistelse på ön. De baserar artens förekomst på äldre uppgifter, som härrör från andra iakttagare. Det kan då vara på sin plats att notera, att sällsyntheten ännu sommaren 1939 fanns att beskåda i åtminstone två exemplar på Hovsholmens klapperstensvall. Nedanstående bild visar det ena exemplaret. Hur det vid denna tidpunkt förhöll sig med ett bestånd strandkål, som enligt äldre uppgifter skulle ha funnits på Tjucka, är mig emellertid obekant.

Om kärlväxtfloran på Ormsö sålunda är relativt väl känd, är kunskapen om de lägre växterna och djuren desto bristfälligare. Någon större undersökning av öns mossor, lavar, svampar och alger har med största sannolikhet inte förekommit fram till början av 1940-talet. Med hänsyn till öns svårtillgänglighet under senare år är det knappast troligt att efterkrigsåren skulle ha medfört någon ändring i detta avseende.

Beträffande ormsölitteraturen inom den zoologiska sektorn har jag svårare att uttala mig. Rent ut sagt känner jag inte till ett enda tryckt verk, som mer uttömmande behandlar djurlivet på ön. Smärre notiser och mer eller mindre kringströdda uppgifter förekommer förstås, men det samlande och översiktliga arbetet återstår troligen ännu att skriva.

Ett värdefullt bidrag till utforskandet av öns fågelfauna har emellertid lämnats av Kuno Thomasson. I en uppsats med rubriken "Ornitologilisi vaatlusi 1939. a. suvel Vormsil" jämte komplement redogör han för sina ornitologiska iakttagelser på Ormsö under somrarna 1933, 1939 och 1940. Då alla hans besök var relativt kortvariga, kunde det ej bli fråga om någon djuplodande och allsidig analys av öns fågelbestånd. Men hans artförteckning, som omfattar både stationära arter och tillfälliga gäster, är av så stor dokumentär betydelse, att det finns all anledning att här räkna upp de angivna arterna, isynnerhet som uppsatsen i fråga ej finns att tillgå i tryck. De av Thomasson noterade 82 fågelarterna på Ormsö är följande:

korp, kråka, skata, nötkråka, nötskrika, stare, sommargylling, gråsparv, steglits, grönsiska, hämppling, större korsnäbb, bofink, kornsparv, gulsparv, sävsparv, tofslärka, sånglärka, trädpiplärka, ängspiplärka, gulärta, sädesärta, talgoxe, blåmes, svartmes, entita, kungsfågel, törnskata, grå flugsnappare, gransångare, lövsångare, gulsångare, trädgårdssångare, törnsångare, ärtsångare, snöskata, taltrast, rödvingetrast, koltrast, stenskvätta, buskskvätta, ladusvala, hussvala, gröngöling, gråspett, större hackspett, spillkråka, göktyta, gök, tornsvala, nattskär, berguv, pilgrimsfalk, lärkfalk, gräsand, kricka, bläsand, svärta, storskrake, småskrake, ringduva, skogsduva, tamduva, storspov, morkulla, kärrsnäppa, grönbena, skogssnäppa, rödbena, större strandpipare, tofsvipa, strandskata, trana, skrattmås, fiskmås, gråtrut, fisktärna, silvertärna, kornknarr, sothöna, dalripa och rapp-

höna. Läger man här till de 18 arter, som i nedanstående systematiska förteckning presenteras utöver de redan uppräknade fåglarna, så är vi uppe i 100 arter. Men då får vi komma ihåg, att siffran inkluderar även ett antal sällsynta strögäster och tillfälliga besökare.

Under sina strövtåg på Ormsö gjorde Thomasson också ett 30-tal insektsfynd. Bland dessa märks *makaonfjäril, stor pärlemorfjäril, tallspinare* och *pingborre*.

Vad blötdjuret beträffar finns ett och annat att hämta ur Kraus's bok "Beitrag zur estländischen Molluskenfauna. Archiv für Molluskenkunde, 68. 1936".

Låt oss nu lämna specialisterna och deras rön och vända blickarna mot genomsnittsermsöbon. Hur mycket kände han till av den biologiska omvärlden? Hur förhöll det sig med hans artkännedom? Givetvis varierade den sistnämnda liksom annorstädes från person till person. Men bortser man från de få människor, som på ett eller annat sätt skaffat sig djupare faunistiska och floristiska kunskaper, var nog inte de individuella skillnaderna på detta område så särskilt stora. Detta berodde naturligtvis på de ensartade förhållanden, under vilka flertalet ormsöbor levde. Genom den nära kontakten med naturen kunde man i sin dagliga gärning knappast undgå att lära sig de artnamn, som ingick i det gängse språkbruket. Å andra sidan var det ej så lätt att vidga sitt vetande i hithörande frågor. De vackra, kolorerade uppslagsböcker, som i dag gör det lekande lätt för den intresserade att hitta de rätta namnen på obekanta växter och djur, fanns naturligtvis inte. Den enda bestämmningslitteratur, som kunde uppbringas på ön, var den icke-illustrerade floran av Krok-Almquist. Och att med bristfälliga terminologiska kunskaper examinera efter den boken var en sysselsättning, som långtifrån alltid resulterade i rätt artnamn. Nyttillskotten av rikssvenska växt- och djurnamn i ormsöbornas hävdvunna namnarsenal blev därför ganska få. I kommersiella sammanhang, t. ex. inom fiskerinäringen, där omständigheterna krävde en mer exakt nomenklatur, lånade man ibland ord från estniskan. Termer, sådana som heeringas, viidikas, kilu, tint och luts, införlivades sålunda i ormsösvenskan antingen i oförändrad eller något omskriven form. Där inte heller denna utväg till artförkovran stod till buds, tvingades man till ett slags anonymt umgänge med sina växt- och djurvänner. Genom deskriptiva vändningar kunde man ändå hjälpligt göra sig förstådd i diskussionen. De namnlösa skara räknade framför allt många fåglar och växter. *Kungsfågel, koltrast* och *blåmes* må tjäna som exempel på odöpta men välkända fågelarter. En del smeknamn och starkt lokalbundna namn, som aldrig fick någon större spridning, förekom också.

Fullt medveten om ofullständigheten i sammanställningen vill jag ändå här nedan anföra en del tämligen välkända ormsösvenska djur- och växtnamn. Listan får betraktas som en provkarta på

vad genomsnittsortsöbon kände till och hade namn uppå. Den har huvudsakligen sammanställts efter egna hågkomster, men i en del problematiska fall har jag konsulterat några av mina närmaste anhöriga. En del frågetecken kvarstår dock alltjämt. Denna brist skulle måhända en grundligare undersökning kunnat avlägsna. Identifieringen av arterna har i några fall bjudit på svårigheter. Härtill har den omständigheten bidragit, att ett dialektnamn ofta är synonymt med flera rikssvenska artnamn. För snarlika arter finner man ibland en svävande terminologi med förväxlingar och missförstånd i släptåg. Slutligen varierar många artnamn från by till by.

Av trycktekniska skäl har de dialektala artnamnen här återgivits utan användande av fonetisk skrift. För att likväl i någon mån antyda uttalet, har lång vokal markerats med : och tjockt l-ljud med l. O betecknar slutet o-ljud. Lång konsonant dubbelskrives efter samma principer som i riksspråket. G uttalas alltid som g — även i gärs —, och k-et skall höras i exempelvis ordet skinn.

Husdjur och uppenbara kulturväxter har utslutits ur den systematiska listan. Likaså har jag ej medtagit en del vilda djurarter, som med största sannolikhet har förekommit på ön och begåvats med namn, men som numera är utrotade. Jag tänker framför allt på *varg* (*varg*) och *lo* (*lå:r*). Åtminstone det förstnämnda rovdjurets förekomst på ön för ett hundratal år sedan står utom allt tvivel. Ännu på 1930-talet kunde man här och var i gårdarna påträffa attribut, som använts vid skallgång på varg: kraftiga nät (*vargnät*), specialgjorda träskramlor (*kräp/lar*), koskällor m. m. *Kräftor* (*krävetar*) försökte man på enskilt initiativ inplantera i Vae vid Prästviken i slutet av trettiotalet, men resultatet är okänt. *Kaniner* (*kani:nar*) förekom ibland i gårdarna som husdjur, och det kan tänkas, att några kommit på "avvägar" och förvildats, även om de löst springande hundarna säkert gjorde sitt bästa för att hålla stammen nere eller borta.

Av rena husdjur höll sig varje bonde med en eller flera *hästar* (*aikiar*), *nötkreatur* (*båskaskri:ar*), *svin* (*svi:n*), *får* (*få:r*) och *höns* (*hins*). I samband med dessa djur kan det kanske vara befogat att erinra om några andra ormsösvenska namn, som här återges inom parentes: *sto* (*märr*), *hingst* (*hingst, fola*), *valack* (*häst*), *föl* (*fä:l*); *ko* (*kuda*), *tjur* (*bull, stu:t*), *oxe* (*ox*), *kviga* (*koi*), *kalv* (*kalv*); *sugga* (*gilt*), *galt* (*ronar, efter gällning galt*), *gris* (*gri:s*); *tacka* (*tack*), *gumse* (*rommol, råunbäss, efter kastrering bäss*), *ung tacka* (*gimmor*), *lamm* (*lå:mb*); *höna* (*he:n*), *tupp* (*håna*), *kyckling* (*hinsong*). *Hund* (*honn*) och i synnerhet *katt* (*katt*) var också mycket vanliga på Ornsö. Däremot får *geten* (*gait*) betraktas som rena tillfälligheten.

De vanligaste odlade nyttoväxterna var följande: *råg* (*rå:g*), *vete* (*håit*), *korn* (*ko:n*), *havre* (*ha:vor*), *potatis* (*tofol*), *rova* (*ro:*), *morot* (*por:ka:n*), *kålrot* (*snikorsro:t*), *rödbeta* (*re:pe:t*), *rädisa* (*rädis*), *vitkål* (*kå:l*), *trädgårdsallat* (*sal:lad*), *bondböna* och *trädgårdsböna* (*båun*), *träd-*

gårdsärt (*ättor*), *matlök* (*si:pal*), *gurka* (*gork*), *tomat* (*toma:t*), *dill* (*dill*), *lin* (*li:n*), *hampa* (*hamp*), *hanväxten* (*galdor*) och *bondtobak* (*tobak*). Av odlade frukter och bär märktes framför allt *äpple* (*äpol*), *päron* (*bombä:r*), *plommon* (*plo:m*), *krikon* (*krä:kebä:r*), *körbär* (*kärpesbä:r*), *röda vinbär* (*ioansbä:r*), *svarta vinbär* (*ti:stabä:r*) och *krusbär* (*stikolbä:r*). Prydnadsväxterna behöver knappast tas med här, då de oftast benämndes på samma sätt som i Sverige, t. ex. *tulpan*, *vallmo*, *dahlia*, *aster*, *tagetes*. Samma sak gäller i stort sett prydnadsträden och -buskarna, t. ex. *hästkastanj* (*kastane*), *lönna*, *lärkträd* (*ti:sk gra:n*), *syren* (*si:re:n*), *schersmin*.

De vilda djuren och växterna, som får avsluta denna lilla exposé, har för överskådlighetens skull sammanförts i systematiska grupper. Måhända kan förteckningen inspirera andra ormsöbor till att ur minnets gömslen locka fram fler ormsösvenska artnamn. I så fall skulle denna artikel kunna få en djupare syftning än vad som ursprungligen avsågs.

DÄGGDJUR

rådjur *sco(:)gait*
räv *rä:v*
hermelin *na:rits*
gråsäl (*grå*)*sä:l*
skogshare *ha:s*
åkersork *sårk*
husmus *ratt*
ekorre *traiko(r)*, *traiko*
fladdermus (olika arter) *nå(:)tlapp*, *flätormu:s*,
lä:rmu:s
mullvad *vå:nd*
igellkott *piggri:s*, *piggsvi:n*

FÅGLAR

korp *kårp*
kråka *krå:k*
kaja *svartkrå:k*
skata *skio:r*
nötkråka *nätorkrå:k*
nötskrika *nätorskrå:ks*
stare *svartståra*, *svartståla*
gråsparv *täkling*
steglits *ski:fu:l*
grönsiska *gre:nfu:l*
domherre *domhärr*
bofink *fint*
gulsparv *golan* *täkling*
sånglärka *lä:rke*
gulärkla *gola* *isell*
sädesärkla *isell*
talgoxe *talgox*
lövsångare *låufu:l*
snöskata (*björktrast*) *grå(:)ståra*, *grå(:)ståla*
stenskvätta *staingläp*
rödstjärt *re(:)stårt*
näktergal *oxmi:hlar*
gårdsmyg *tomlingsfu:l*, *tomlit*
ladusvala *svalo*
hussvala *perrssvalo*
gröngöling *rå(:)nkatt*

större hackspett (m. fl.) hackspi:t, hackspi:k
 spillkråka spillkrå:k
 gök gåuk
 blåkråka blå(:)krå:k
 tornsvala svartsvalo
 berguv u:
 kattuggla ha(:)sogol
 duvhök (m. fl.) spännal
 havsörn e:rn
 rördrom strämkalv
 sångsvan ülmt
 grågås grå(:)gå:s
 gräsand i(:)sa:nd, grässpa:rt
 bläsand å:nd
 alfågel sio(:)a:l
 svärta svä:rts
 storskrake grigå:s
 skogsduva (m. fl.) du:
 storspov vatospo:l
 enkelbeckasin (horsgök) hästgnäggian
 drillsnäppa grill
 rödbena tolk
 tofsvipa vi:p
 strandskata a:lbert
 trana trano
 fiskmås (m. fl.) giu:s
 fisktärna te:rn
 kornknarr å(:)korskrå:ks
 orre årr
 raphöna bruddiärp

KRÄLDJUR

skogsödla hå(:)rsingol
 ormslå (kopparorm) kopparorm
 huggorm hoggasmack
 vanlig snok snogg

GRODDJUR

vanlig groda pägg
 vanlig padda gro:d

FISKAR

abborre äbbar
 gös såldat
 gärs gärs
 hornsimpa simp
 sjurygg siu(:)rigg
 flundra (skrubbskädda) flondor
 piggvvar piggfondor, botta, buttnflondor
 storspigg och småspigg pigg, piggfisk
 tångsnälla sio(:)nä:l
 torsk tårsk
 lake (möjl. äv. tånglake) låka, luts
 gädda gädd
 näbbgädda nä(:)lgädd
 ål å:l
 ruda (karussa) karu:s, kardu:s
 braxen brax (möjl. äv. fli:)
 far?, björkna?, sarv? fli:
 vimma vimb
 mört märt
 id i:
 löja vi:dik
 elritsa (kvidd) grå(:)bo:nd
 sill (stor) hä:ring

strömming sträng
 skarpsill (vassbuk) kilo
 lax lax
 sik si:k
 siklöja si(:)kbå:n
 nors tint

LEDDJUR

tvestjärt fe(:)stärt
 tysk kackerlacka brusak
 gräshoppa (olika arter) grässhopp
 vårtbitare vårtbi:tar
 trollslända (m. fl.) fiu(:)rving
 vägglus väggelu:s
 stinkfly (bärfis) bä(:)rfi:s, ainbä(:)rsfi:s
 huvudlus [hu(:)]lu:s (äggen=gnätor)
 nyckelpiga gullhe:n, gullmi:s
 skalbagge (olika arter) ska(:)lmack
 tordyvel borrlått
 guldbagge gullmack
 fjäril (olika arter) färald
 kälkfärl kå(:)lfärald (larven=kå(:)lmack)
 klädesmal [kle(:)]ma:l
 mätarlav (olika arter) lå(:)nme:tar
 harkrank sto:ran hå(:)rkrank
 stickmygga hå(:)rkrank
 fåbroms brims
 regnbroms (blinning) bli:nding
 oxstyng-larv ve:rn
 häststyng aikemack
 spyfluga fiskflu:, spru(:)tflu:
 vanlig husfluga flu:
 människoloppa lopp
 tamba (honungsbi) bi:
 humla (olika arter) hommol
 geting (olika arter) gaiting
 vanlig stackmyra (piss)måur
 ettermyra (rödmyra) re(:)måur
 svart tuvmyra svartmåur
 syrsa sirs, sers
 spindel (olika arter) lock
 fästing (flått) flå:t
 skabbdjur skabb
 märla mä:rl
 gråsugga grå(:)gilt

BLÖTDJUR

blåmussla (m. fl.) hläckhe:n
 snäcka (olika arter) snäckemu:s

MASKAR

daggmack maitsmack
 hästigel blo(:)su:ar
 spolmask spo(:)lmack
 springmask springmask
 binnikemask fi:kön
 levermask levormack

NÄSELDJUR

öronmanet (sjökalv) sio(:)kalv

FRÖVÄXTER

ullig och liten kardborre skrä:ksbla:
 (holken=borr)
 tistel (olika arter) ti:hl
 mjölkttistel målkti:hl

äkertistel å(:)korti:hl
 blåklint blå: se(:)blo:m
 rölleka e:ngräss, iä:rngräss
 kamomill och gatkamomill kamelsblo:m
 prästkrage prästkra:g
 renfana spo(:)lmacksfrai(blo:m)
 gråbo grå(:)bo:nd
 malört (olika arter) ma(:)lättor
 kattfot kattballar
 tusensköna tu:senske:na
 maskros (olika arter) svi(:)nblo:m, kideblo:m
 cikoria sigore
 blåklocka (olika arter) khuckblo:m
 vänderot balderia:n(sblo:m)
 olvon storkonbä:r
 fläder flä:dor
 måra (olika arter) må:r(a)
 ask aske
 förgätmigej fergä:tmeai
 lungört longgräss
 mynta (olika arter) mint
 backtimjan li:va te:, metsa te:
 vitplister hoit su:asblo:m
 bolmört bå(:)lfrai, tanvärksfrai
 groblad gro:bla:, gro:dbla:
 tätört pingo(:)kula
 gullviva oxlägg
 majviva tackblo:m
 blåbär blå(:)bä:r, ställkabä:r
 odon blå(:)bä:r
 lingon kråus (pl. kråusar)
 tranbär träne (pl. träniar)
 skvattram gråun
 vitpyrola bainvärksgräss
 kråkbär krå(:)kbä:r
 smörblomma (olika arter) sme(:)rblo:m
 blåsippa blå: blo:m, svältingsblo:m
 vitsippa hoit blo:m
 gulsippa gola blo:m
 kabbleka vatoblo:m
 smörbollar hu:blo:m
 åkersenap å(:)korkå:l
 lomme skinnma:lsgräss
 penningört skaldorgräss
 harsyra ha(:)s-si:r
 måbär må:abä:r, kalvabä:r
 vildapel sko(:)äpölrä:
 rönn råun
 hägg hägge
 älgört (älggräs) bi(:)tgräss
 smultron smultor
 hallon hallabä:r
 blåhallon å(:)korbä:r
 stenbär klackabä:r
 nypon hoipalbä:r
 kråkvicker krå(:)kättor
 klöver (olika arter) kle:vor
 hundkax hondatu:t
 morot porka:n
 kummin kämald
 kirskål ha(:)sairar
 brakved brakove:
 vägtorn (getapel) gaitopall
 klätt re: se(:)blo:m

våtarv faitgräss
 mälla (olika arter) må:ld
 svinmälla svi(:)nmå:ld
 ängssyra si:r, si:l
 gårdskräppa mårापiss-si:r, -si:l
 brännässla brännasnä:hl
 etternässla aitornä:hl
 humle hommol
 ek aike
 hassel hahl, nätorbusk
 masur- och kärnbjörk bärke
 klibbal a:l
 gråal hoita:l
 pors pårs
 asp aspe
 sälge sele
 vide (olika arter) vi:
 getrams le:värksgräss
 ormbär villro:s
 liljekonvalj liliekofa:n
 säv säve
 ängsull (m. fl.) du:n
 starr (olika arter) starr
 timotej timote:
 kvickrot braigräss
 råglosta lust
 darrgräs frusagräss
 tätel (olika arter) tā:tal
 vass rai
 havssäuling silting
 bandtång li(:)nhläck
 tall tall
 gran gra:n
 en ainbusk

ORMBUNKSVÄXTER

ormbunke (olika arter) ormbonk
 åkerfräken tallgräss
 revlumner (raiv)gråun, (raiv)graun
 lopplummer gåvogräss

MOSSOR

björnmossa sko(:)musa
 brännmossa lä:rkespinn
 bäckmossa bäckemusa
 väggmossa väggemusa
 vitmossa hoitmusa

LAVAR

vitlav (fönsterlav) grå(:)musa
 skägglav gra:nmusa
 färglav staimusa

SVAMPAR

hattsvamp (olika arter) gu:
 ticka (olika arter) tondor
 röksvamp raikbåll, (bockes) tobakspång
 stinksot o:s
 mjöldrygssvamp mä(:)laukårs
 amerikansk krusbärsmjöldagg bä(:)rmi:l,
 bä(:)rme:gol
 mögelsvamp (olika arter) mi:l, me:gol, miu:l

ALGER

blåstång åbbarhläck
 grönslick måta

FAMILJENYTT

Döda

Alexander Berkman, född den 4 april på Nuckö, avled den 31 oktober 1958 i Tumba.

Fröken Margit Borrman, född den 4 juni 1935 i Rickul, avled den 24 november 1960 i Folkesta, Eskilstuna.

Fröken Maria Dahl, född den 21 december 1882 på Ormsö, avled den 25 december 1960 i Upplands-Väsby.

Änkefru Lena Engman, född Dyrberg den 4 jan. 1880 i Rickul, avled våren 1958 i Norrköping.

Fröken Agneta Enkel, född den 20 september 1887 på Ormsö, avled den 15 januari 1961 i Arboga.

Änkefru Maria Fagerlund, född den 5 november 1877 på Runö, avled den 2 januari 1961 på Lidingö.

Änkefru Gertrud Fält, född Hallman den 23 januari 1873 på Ormsö, avled den 13 februari 1961 på Kustbohemmet, Ramsö, Vaxholm.

Änkefru Gertrud Hörnsten, född Alström den 15 mars 1875 på Ormsö, avled den 21 nov. 1960 i Stockholm.

Johan Hörnsten, född den 5 juli 1886 på Ormsö, avled den 25 dec. 1960 i Stockholm.

Fru Elfriede Kelwetz, född Wickman den 11 mars 1886 i Reval, avled den 3 nov. 1958 i Eichstätt, Väst-Tyskland.

Fru Agneta Lilja, född Fält den 29 januari 1893 på Ormsö, avled den 18 januari 1961 i Falköping.

Änkefru Lovisa Mihlberg, född Westerman den 27 juni 1880 i Rickul, avled den 21 november 1960 i Säter.

En DOTTER

Ull-Britt och Johannes Nyholm

f. Nilsson

Sabbatsbergs BB, privat avd. den 24/2 1961

Johannes Nee, född den 22 maj 1877 på Ormsö, avled den 10 november 1960 på Kustbohemmet, Ramsö, Vaxholm.

Lars Notman, född den 21 januari 1880 på Ormsö, avled den 24 januari 1961 i Stockholm.

Änkefru Maria Sandberg, född Kemberg den 8 juli 1879 i Rickul, avled den 22 december 1960 i Södertälje.

Fröken Maria Sandsten, född den 19 augusti 1875 i Rickul, avled den 20 januari 1961 på Kustbohemmet, Ramsö, Vaxholm.

Fru Anna Söderholm, född Rant den 13 oktober 1880 på Nuckö, avled den 24 december 1960 i Norrköping.

Änkefru Lena Tennisberg, född Irman den 5 jan. 1877 i Rickul, avled den 27 november 1960.

Änkefru Maria Tolovikov, född Brus den 12 juni 1878 på Odensholm, avled den 18 november 1960 i Ärla.

Vår älskade

Margit

* 4/6 1935

har lämnat oss i djup sorg och saknad.

I ljusaste minne bevarad.

Folkesta den 24 nov. 1960.

Hilda och Alfred Borrman

Syskonen

Bengt

Släkt och vänner.

I Din ljusa ungdomstid

gick Du ifrån oss.

Din plats står tom,

men Ditt minne lever.

Vår kära lilla Mamma och Farmor

Anna Söderholm

f. Rant

född den 13 okt. 1880 i Sutlep,

insomnade stilla i tron på sin Frälsare den 24 dec. 1960 i Norrköping. Djupt sörjd och saknad av oss men i ljusaste minne bevarad.

Herbert och Alide

Hjalmar

Elmar och Brita

Melita

Barnbarn, Barnbarnsbarn samt Syskon,
släkt och vänner.

Moder, Du som slutat striden
och till vila nu lagts ner,
nu Du funnit har den friden,
som ej denna världen ger.
Allt bekymmer, sorg och smärta,
som Dig följt på livets stig
och som sårat har Ditt hjärta,
är för evigt skilt från Dig.

Vår älskade lilla Mor

Mormor och Farmor

Gertrud Hörnsten

född 15 mars 1875,

har i dag stilla insomnat i tron på sin
Frälsare. Sörjd och saknad, men i tacksamt
minne bevarad av oss, släkt och vänner.

BARNEN

Barnbarnen

Ljuvt slumra, o Moder.

Ditt mål Du har vunnit.

Du lämnat en stig,

som ej rosenströdd var.

Sov i ro, kära Moder.

Du hamnen nu funnit.

Ditt minne, Din bild
i våra hjärtan står kvar.

Vår käre Far

Johannes Nee

född den 22 maj 1877
död på Kustbohemmet den 10 nov. 1960.

Sörjd och saknad av
Barn, Barnbarn och Barnbarnsbarn
samt övrig släkt och vänner.

Avskedets stund för alltid har kommit
Aldrig vi mer här mötas kan få.
Borta från jordelivet vila Du funnit
Och med oss andra en gång får uppstå.

Min älskade Make
mitt allt

Lars Notman

född 21/1 1880
död 24/1 1961

har lämnat oss i stor sorg och saknad.

Agneta

Systrar och Syskonbarn.

Vi skall aldrig skiljas mer
denna gyllene morgon.
Himlens portar gläntar,
våra kära väntar.
Rymden fylls av segersång
denna hälsningstimma.
Ändlös tid, ändlös frid,
när vi Honom ser.

Vår kära lilla Mamma

Maria Leontine Tolovikov

född Brus
född den 12 juni 1878,
har efter en lång tids sjukdom stilla insomnat.
Djupt sörjd och saknad av oss, släkt och vänner.
Årla den 18 november 1960.

Viktor och Lilly
Olga och Helge
Barnbarnen

Moder, Du som slutat striden
och till vila nu lagts ner,
nu Du funnit har den friden,
som ej denna världen ger.
Allt bekymmer, sorg och smärta,
som Dig följt på livets stig
och som sårat har Ditt hjärta
är för evigt skilt från Dig.

Vår kära lilla Mamma,
Mormor och Farmor

Katarina Städ

* 21/12 1895

har i dag lämnat oss, övrig släkt och vänner
i djupaste sorg.

Stockholm den 29 sept. 1960

Hjalmar och Dagmar
Agneta och Folke
Hilda och Egil
Barnbarnen

När Far gick bort så ensam blev Din strid
Nu, kära Mor, har även Du fått frid.
Sov, kära två, som trofast delat öden,
I gravens ro förenade i döden.

Vår kära Mor,
Farmor och Mormor

Lovisa Mihlberg

född i Estland den 27 juni 1880,
har i dag lämnat oss barn, barnbarn och barn-
barnsbarn, svärsöner, övrig släkt och många
vänner i djup sorg och saknad.
Säter den 21 november 1960.

Barnen.

Vad Du lidit ingen kände
Ty Du själv Din börda bar
Syntes glad bland Dina vänner
Fastän Du plågad var.
Tung är sorgen — svår att bära,
Tomt det är i hemmets vrå.
Men vad allt Du gav oss, kära,
finns i minnet kvar ändå.

Vila i frid.

Min älskade Maka,
vår kära lilla Mor och Farmor

Agneta Lilja

* 29/1 1893

har i dag hastigt lämnat mig, son, svärdotter,
barnbarn samt övrig släkt och många vänner
i djup sorg och saknad.

Falköping den 18 jan. 1961.

Hans Lilja

Snäll och god Du alltid varit
utan klagan smärtan bar.
Ingen vet vad Du har lidit,
Nu Du vilan funnit har.
Svår är sorgen, tung att bära,
Tomt det är i hemmets vrå.
Men vad allt Du gav oss, kära
finns i minnet kvar ändå.
Tack för allt!

Vår kära Mor och Mormor

Maria Dahl

född den 21 dec. 1882,

insomnade på juldagen 1960 i Upplands-Väsby
efter en tåligt burens kamp. Sörjd och saknad
av oss, syster, släkt och vänner

Maria och Axel

Anne-Marie

Målet för Din längtan här
har Du hunnit, Moder kär.

Nu Din ande fri och glad
bor i levande Guds stad.

Du var mitt allt. Nu är det kallt
Ditt ömma modershjärta.

Vila i frid!

Maria Sandsten

född den 19 aug. 1875 i Rickul,

död den 20 jan. 1961

Djupt sörjd och saknad av

Syster

släktingar och vänner på Kustbohemmet.

Aldrig kommer vi att glömma

Vad Du gjort i gången tid.

Tack för all Din omsorg, ömma.

Vila nu i frid.

Vår kära Mor, Mormor och Farmor

Lena Pelmas

f. Heldring

född den 5 mars 1875 i Rickul,

har i dag stilla och fridfullt insomnat. I tack-
samt minne bevarad av oss, av släkt och många
vänner.

New Jersey, U. S. A., den 2 dec. 1960.

Barn

Barnbarn och Barnbarnsbarn

Få vi möta våra kära,
som här rycktes ur vår famn?

Få vi se dem i förklaring,
höra utav dem vårt namn?

Min älskade Make
vår gode, kärleksfulle Far och Morfar

Johan Hörnsten

* 5 juli 1886

har efter svårt, men med tålamod burit
lidande lämnat oss i djup sorg och saknad.

Bromma den 25 dec. 1960.

Agneta

Barn och Barnbarn
samt Syster, släkt och vänner.

Målet för Din längtan här

har Du vunnit, Make, kär.

Herren, som Dig livet gav,

skall Dig väcka ur Din grav.

Vår kära Släkting

Maria Sandberg

f. Kemberg

född den 8 juli 1879 i Rickul,

död den 22 dec. 1960 i Södertälje.

Djupt sörjd och saknad av släkt och vänner.

Hennes älsklingspsalm:

Så kommer jag, min Gud,

i Jesu namn rätt glader

Och säger i fast tro:

Jag är ditt barn, min Fader.

Jag beder, tror och vet,

att du min bön upptar;

Du vill, du kan, du gör

vad du mig lovat har.

Vår kära Mor

Lena Tennisberg

* 5/1 1877

† 27/11 1960

Innerligt sörjd och saknad av oss, barnbarn,
barnbarnsbarn, övrig släkt och vänner.

Barnen

Vår bästa vän har lämnat oss
i sorg så tung och stor.

Fast vi har många vänner kvar
är ingen dock som Mor.

FAMILJENYTT

Bemärkelsedagar

90 år

Anders Brunberg, född den 18 maj 1871, Rickul

85 år

Maria Vesterblom, född Friman den 2 april 1876, Nuckö
Sofia Natalia Puskov, född den 4 april 1876, Nuckö.
Eugen Sundblad, född den 17 april 1876, Hapsal
Tio Boman, född Pelmas den 18 april 1876, Reval.
Johannes Österdal, född den 28 april 1876, Rågöarna

80 år

Kristina Österman, född Holgers den 24 april 1881, Runö
Johan Vestersten, född den 25 april 1881, Nuckö
Kristine Bertelsson, född Axberg den 26 april 1881, Nargö
Jula Freiman, född den 8 maj 1881, Nuckö
Valborg Berggren, född Grönlund den 11 maj 1881, Rågöarna
Johannes Läkk, född den 17 juni 1881, Dagö

75 år

Maria Strickman, född Pella den 3 april 1886, Korkis
Agneta Alström, född Vidgren den 19 april 1886, Ormsö
Johannes Alberg, född den 23 april 1886, Rickul
Maria Appelblom, född Lindström den 24 april 1886, Ormsö
Maria Törnblom, född Appelblom den 14 maj 1886, Ormsö
Bernhard Paul Kivistik, född den 18 juni 1886, Hapsal
Hans Appelblom, född den 24 juni 1886, Ormsö

70 år

Ida Marie Parsman, född Bergman den 10 april 1891, Reval
Lovisa Peedu, född Hamberg den 13 april 1891, Nuckö
Adelbert Axel Nieländer, född den 21 april 1891, Dorpat
Otto Hacker, född den 4 maj 1891, Reval
Maria Förberg, född Kivareemes den 13 maj 1891, Ormsö
Amanda Vestersten, född Lao den 14 maj 1891, Nuckö
Agneta Wallin, född Kornblom den 23 maj 1891, Ormsö
Maria Slät, född Fällin den 29 maj 1891, Ormsö
Johannes Tanseri, född den 30 maj 1891, Nuckö
Anders Rant, född den 10 juni 1891, Nuckö
Lovisa Strömquist, född Vesterby den 11 juni 1891, Rickul
Edith Margaretha Österblad, född Schönfelder den 12 juni 1891, Reval
Maria Stenholm, född den 13 juni 1891, Ormsö
Johan Massalin, född den 14 juni 1891, Ormsö
Kristina Granberg, född den 15 juni 1891, Nuckö
Maria Lindros, född den 27 juni 1891, Ormsö

60 år

Birgitta R Emmelman, född Massalin den 1 april 1901, Ormsö
Helvi Lydia Talts född Nikander den 3 april 1901, Reval
Johanna Maria Alberg, född Jakobsson den 5 april 1901, Pärnau
Marta Melders född Mikkos den 5 april 1901, Runö
Alexander Hallman, född den 8 april 1901, Vippal
Hans Halling, född den 10 april 1901, Ormsö

Alexander Kuuskla, född den 10 april 1901, Vippal
Marta Parbo, född Laving den 11 april 1901, Nuckö
Katarina Bergström, född Bergström den 17 april 1901, Ormsö

August Lindman, född den 17 april 1901, Rågöarna
Tomas Sandvik, född den 19 april 1901, Vippal
Jakob Nilsson, född den 20 april 1901, Rickul
Katarina Ahlström, född Hedenström den 22 april 1901, Ormsö

Anton Vesterholm, född den 30 april 1901, Rickul
Olga Espling, född Blomberg den 3 maj 1901, Rågöarna
Maria Stenros, född Laur, den 6 maj 1901, Ormsö
Alfred Granberg, född den 7 maj 1901, Nuckö
Johan Storholm, född den 12 maj 1901, Ormsö

Johanna Stahl född Kotk, den 16 maj 1901, Rickul
Herman Stahl, född den 17 maj 1901, Rickul
Gertrud Storm, född den 17 maj 1901, Ormsö
Alfred Berkman, född den 18 maj 1901, Nuckö
Jakob Luks, född den 19 maj 1901, Rickul
Maria Svärd, född Bergström den 22 maj 1901, Ormsö
Johan Ahlström, född den 26 maj 1901, Ormsö
Elfride Elisabet Tanne, född Mikk den 2 juni 1901, Reval
Maria Klippberg, född Tegelberg den 3 juni 1901, Rickul
Johan Sjöman, född den 7 juni 1901, Ormsö
Alide Pöhl, född Kriik, den 18 juni 1901, Nuckö

Ingeborg Luks, född den 19 juni 1901, Odensholm
Elisabeth Grenfeldt född Ekman den 20 juni 1901, Rickul
Elvine Stenkelman, född Hallberg den 19 juni 1901, Nuckö
Alexander Klanberg, född den 23 juni 1901, Nuckö
Maria Borrman, född Talberg den 24 juni 1901, Rickul
Maria Städ, född Engström den 27 juni 1901, Ormsö
Tabea Flicitas Korjus, född den 28 juni 1901, Reval

50 år

Alexander Åkerblad, född den 10 april 1911, Rickul
Elvine Edita Ingblom, född Mathiesen den 14 april 1911, Nuckö

Johan Wallin, född den 14 april 1911, Ormsö
Johannes Luks, född den 21 april 1911, Rickul
Rosine Wilhk, född Vesterberg, den 22 april 1911, Rickul
Andreas Luks, född den 24 april 1911, Rickul
Anders Tammgren, född den 24 april 1911, Ormsö
Ludmilla Ester Reisme, född Erm den 5 maj 1911, Reval
Inez Eleonora Nurklik, född Luther den 15 maj 1911, Nargö
Oskar Vesterman, född den 16 maj 1911, Rickul
Alexander Avalaine, född den 20 maj 1911, Pärnau
Gerda Luther, född Berg den 29 maj 1911, Nargö
Katarina Thomsson, född Fagerlund den 3 juni 1911, Ormsö

Emil Brunberg, född den 8 juni 1911, Rickul
Elfride Magnusson, född Heldring den 4 juni 1911, Rickul
Erna Elvine Simonsson, född den 12 juni 1911, Nuckö
Julie Elisabeth Simonsson, född den 12 juni 1911, Nuckö
Leontine Juliette Knutsson, född Theia den 13 juni 1911, Reval

Ludmilla Vestersten, född Uraltser den 14 juni 1911, Reval
Irene Nilsson, född Derblom den 16 juni 1911, Nuckö
Irene Matson, född Proks den 23 juni 1911, Reval